

УДК 070.23(477.46-21)«.../191»

ДОРЕВОЛЮЦІЙНІ ПЕРІОДИЧНІ ВИДАННЯ м. ЗОЛОТОНОША

Євгенія Подобна

Інститут журналістики

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

вул. Мельникова, 36/1, м. Київ, 04119, Україна

У статті розглянуто історію становлення журналістики міста Золотоноша дореволюційного періоду. Подано відомості щодо газет, що видавалися в місті з 1908 по 1917 р. Проаналізовано їх контент, виділено основні проблемно-тематичні напрями та окреслено коло авторів цих видань.

Ключові слова: преса, контент, Золотоноша.

Вивчення історії становлення та розвитку місцевої преси є важливим аспектом журналістикознавства. Знаковими у цьому відношенні є дореволюційні видання, які відображають закономірності становлення та розвитку преси Наддніпрянщини. Зокрема, досі лишається маловивченою періодика Полтавщини. Розвиток дореволюційної преси Полтавщини досліджували Н. Сидоренко, О. Сидоренко, О. Школьна, Н. Степаненко. Серед видань, що лишилися поза увагою дослідників, варто виділити пресу м. Золотоноша. Натепер місто входить до Черкаської області, до революції ж місто було частиною Полтавської губернії. Тож контент дореволюційних місцевих видань відображає, так званий, «полтавський період» життя міста і заслуговує на вивчення, як цінне джерело фактичного історичного матеріалу. Тому, вивчення історії розвитку та контенту Золотоноських періодичних видань є актуальним.

Об'єкт дослідження – українська дореволюційна журналістика. Предмет – преса м. Золотоноша дореволюційного періоду. Мета даної статті – визначити історію становлення та розвитку, а також контент періодичних видань, що видавалися у м. Золотоноша до 1917 р. Для цього необхідно розв'язати такі завдання:

- окреслити історію становлення та розвитку періодичних видань м. Золотоноші;
- визначити основні проблемно-тематичні вектори цих видань;
- окреслити коло співробітників цих часописів.

Хронологічні межі дослідження – від появи першого друкованого видання у Золотоноші у 1908 р. до 1917 р.

З близько 200 назв видань, що виходили на Полтавщині в період з 1838 по 1917 р., 8 видавалися у Золотоноші. Для порівняння, серед повітових міст Полтавщини більше періодичних видань виходило лише у Кременчуці (33 назви), Хоролі та Лубнах (по 11).

Першим виданням, яке з'явилося у місті, було рекламно-довідкове видання «Листок обявлений». Газету було засновано за ініціативи В. Ващенко-Захарченка, який був активним громадським діячем, земським гласним, головою місцевого сільськогосподарського товариства. Перший випуск газети побачив світ 1 жовтня 1907 р. Виходив «Листок обявлений» двічі на місяць. Видання

проіснувало недовго і припинило існування на шостому випуску, який вийшов 15 грудня [5, 43 с.].

Незабаром після закриття «Листка об'явлених», В. Ващенко-Захарченко заходився видавати ще один часопис, який хоча б частково задовольняв інформаційні потреби мешканців повіту. Так, у місті з'явився «Вестник Золотоношского сельскохозяйственного общества». Перший випуск часопису вийшов 1 січня 1908 р. Видання було двомовним (російською та українською мовою). Видання кілька разів змінювало періодичність: спершу воно виходило двічі на місяць (1 та 15 числа), згодом – раз на тиждень (з 1909), раз на місяць (1912), потім знову раз на тиждень (1913-1914). Видавцем значилось Золотоніське сільськогосподарське товариство [4, с. 2].

Одним з ініціаторів створення часопису та його першим редактором був В. Ващенко-Захарченко. З №5 1911 р. часопис редагував Л. А. Хачатурянц, з №19 за 1912 – О. Ф. Палкін. Газета розповсюджувалась безкоштовно. Редакція знаходилась у будинку Марковського на вул. Переяславській. Друк часопису здійснювали у друкарні Лепського і Вурмана.

На шпальтах часопису функціонували рубрики «Кооперативний рух», «Хроніка» (місцеві новини), «Поштова скринька» (відповіді на листи читачів), «Кореспонденції» (здебільшого листи від читачів, у яких вони ділилися власним досвідом щодо ведення сільськогосподарських робіт, розповідали про новини у своїх селах), «Суміш» (довідкова та статистична інформація). Будучи органом місцевого сільськогосподарського товариства, видання, передусім, висвітлювало діяльність цієї організації. Також автори постійно публікували статті, присвячені різним аспектам сільського господарства, кооперативного руху, економічним питанням та проблемам народної освіти. Це, зокрема, статті «Грошовий звіт Золотоніського сільськогосподарського товариства» (1908. – №9), «Про облаштування комісійного магазину сільського господарства» (1908. – №9). Також на шпальтах видання постійно зустрічаємо фахові статті з тваринництва та агрономії, зокрема.

Великий відсоток контенту становило листування з читачами. Саме під цією рубрикою розгорілася гостра полеміка щодо мовного питання. У №9 за 1908 р. було опубліковано статтю А. Терниченка «Листи Хлібороба» (так званою ярижкою (українські слова були написані російськими літерами). Матеріал було присвячено польовій толоці. Вже у наступному випуску було опубліковано лист І. Прядки, який скаржився, що нічого не зрозумів у статті, наводив цілий список незнайомих йому слів, переказував скарги слухачів, яким нібито зачитував статтю: «стаття А. Терниченка надрукована редакцією на якомусь чужому і незрозумілому читачам і слухачам діалекті, яке і інші читачі відмовлялися читати, а слухачі – слухати, нічого з цього не розуміючи» (1908. – №10). Насамкінець автор запевняв, що майже скрізь стаття Терниченка лишилася непрочитаною. У зв'язку з цим редакція повідомляла, що другу частину статті А. Терниченка українською мовою (як і інші матеріали) не друкуватиме: «Ми, маючи багато подібних усних прохань та протестів, маємо намір піти назустріч» (1908. – №10). Після цього на сторінках видання розпочалася полеміка, яка тривала багато випусків поспіль. На захист Терниченка та української мови став Ф. Руденко, який писав: «Можна писати місцевою мовою, не вставляючи ні для кого не зрозумілих слів... Ми знаємо обидві мови: російською вчилися у школі, а українську ми, виходячи з коліски, знаємо і щоденно у житті повторюємо, тож обидві вони гарні» (1908. – №11). У наступному випуску було опубліковано ще кілька листів з цього приводу. Зокрема, І. Сотник просив «не друкувати більше таких статей,

а якщо редактори таки вирішать це зробити, пропонував аби статті українською розміщували після оголошень під заголовком «Нервова хвороба» (1908. – №12). У №15 було опубліковано ґрунтовну аналітичну статтю С. Шелухіна, у якій автор розглянув проблему заборони української мови у історичному розрізі, а також обґрунтував її значення у літературному та культурному процесі. Через цю полеміку «Вестником..» зацікавилось одеське відділення товариства «Прогресивіта», воно ж узялося і розповсюджувати видання на знак підтримки україномовних авторів.

Авторами часопису були П. Любочко, А. Терниченко, А. Топчевський, П. Дубровкін, Є. Хоруженко, Ф. Руденко.

У вигляді додатків до газети виходили брошури Павленко С. «Чи бути черноморській Німеччині» (1913), «Хліборобський поради́к»; «Календар «Рілли» на 1914 р.» (1913).

Наступним виданням, яке з'явилося у Золотоноші була газета «Золотоношский голос». Видання позиціонувало себе як «литературная, общественная и торгово-промышленная газета» [2, с.1]. Вона виходила двічі на тиждень по середам та суботах, починаючи з 1 жовтня 1911. Усього вийшло 460 номерів, видання часопису припинилося у 1916 р. У різні часи редакторами «Золотоношского голоса» були Дінер Я. Б., Дінер М. М. (1913, №164 – 1914, №284), Гольденберг В. Б. (з №221 за 1914 р.). Видавцями газети значилися Дінер Я. Б., Гольденберг В. Б. (з №221 за 1914 р.) [5, с. 23-24].

Газета виходила на чотирьох шпальтах. Частина першої шпальти займали комерційні оголошення та передові статті. Там само зазвичай розміщувалися урядові постанови, а також найгарячіші новини з фронту. Як і більшість газет губернії, які видавалися в період Першої світової війни, чималий відсоток контенту часопису займали статті, новини, замітки, що стосувалися перебігу воєнного дій.

Найбільшою за обсягом була рубрика «Хроніка». У ній друкували місцеві новини – про засідання товариств, кримінальні події, молебні, лекції, приїзди відомих людей, тощо. Світові новини, а також повідомлення про життя імперії публікували під рубрикою «Різні звістки». Також у газеті розміщували чимало аналітичних економічних статей, наприклад, «Перехід до торфу» (1915. – №358), у якій розглядалася доцільність переходу на новий вид палива, оскільки запасів камінного вугілля не вистачає, аби задовольнити потреби губернії. У цьому ж випуску була надрукована стаття «Війна та збільшення смертей» Галіна, у якій автор аналізував демографічні втрати Росії за роки війни. Також в «Золотоношском голосе» друкували статті культурної тематики. Наприклад, стаття про відкриття кінотеатру у міському саду «Кіне-Театр». У ній зазначалося: «Дворянське гніздо», «Мазепа», «Загибель Помпеї», «Руслан та Людмила» – ось ряд картин, які заслуговують уваги та схвалення» (1915. – №45).

Нерідко на шпальтах газети з'являлися художні твори, наприклад, оповідання «Могила» В. Ленського, замальовка «Поквиталися» (1915. – №358). Насамкінець, на останній шпальті розміщувалися комерційні оголошення, кореспонденції, тощо. У кінці шпальти традиційно розміщувався надпис «Дозволено військовою цензурою» [7, с.3].

Ціна окремого номера – 3 коп. Передплата для містян, що отримували газету земською поштою коштувала 3 крб. на рік, 1, 50 крб. – на півроку, 1 крб. – на три місяці та 30 коп. на місяць. Для іногородніх передплатників – 4 крб. на рік, 2 крб. – на півроку, 1 крб. 25 коп. – на три місяці та 40 коп. на місяць. Друк ого-

лошень коштував 20 коп. за рядок (на першій шпальті газети) та 10 коп. за рядок на останній шпальті [3, с. 4].

Редакція газети знаходилась при типографії редактора і видавця В. Гольденберга на . У цій типографії її і друкували. Контора працювала щодня з 9 до 14 та з 17 до 19 год.

Також газета мала кілька додатків, здебільшого це листки з телеграмами та видання довідкового характеру, зокрема, «Вся Золотоноша и уезд. Справочная книга и адресс-календарь на 1913 год». Під час Першої світової війни у якості додатку до «Золотоношского голоса» виходила газета «Телеграммы Петроградского телеграфного агентства» (1914-1915). Чітко визначеної періодичності видання не мало – «Телеграммы...» видавали від одного до семи разів на тиждень. Перший випуск побачив світ 30 липня 1914 р. У 1916 р. «Телеграммы Петроградского телеграфного агентства» видавалися окремо від газети «Золотоношский голос». Схожі видання у зазначений період виходили у кількох повітових містах Полтавської губернії – Хоролі, Прилуках, Кобеляках, Пирятині, Гадячі у вигляді додатків до місцевих газет або окремих видань.

Значне пожвавлення у царині преси в Золотоноші спостерігається після революції 1917 р. Тоді у місті один за одним почали з'являтися періодичні видання. І хоча більшість з них проіснували недовго, однак, варто відзначити появу якісно нового контенту місцевої періодики.

Чи не найменше інформації збереглося про видання «Вісти з «Просвіти». Засновником часопису був Михайло Домонтович (Злобінцев). Він очолював місцевий осередок «Просвіти», який об'єднував 220 членів. Нерідко він публікував на сторінках видання свої твори, здебільшого під криптонімом М. Д. Це, зокрема, заклик «Гей браття, до бою, до бою» (1917.- №1-2), «Землякам-малоросам од українців» (1917. – №1).

Ще однією знаковою подією в історії місцевої преси був вихід «української народної газети» «Вільне слово» у 1917 р. Газета виходила двічі на тиждень російською та українською мовами [1, с. 1-4]. Видавцем газети було Золотоніське товариство «Просвіта» разом з повітовим і міським комітетами. Виходив часопис під лозунгом «Хай живе національно-територіальна автономія України в федеративно-демократичній Росії. Земля і воля народів!».

Газета мала проукраїнське спрямування і фактично була рупором УЦР та «Просвіти». Тож велика увага на сторінках видання приділялася саме діяльності Української Центральної ради, її перемовинам з Тимчасовим урядом, ідеї автономії України.

Кожен випуск починався з передової статті. Новини розміщували у рубриках «Хроніка», «Вісти з повіту», «Війна», «Що за межами України». Окремо функціонувала рубрика «Лист до редакції».

Перші випуски газети сповнені революційного піднесення. Однак з кожним подальшим числом газети, у статтях все більше прослідковується розчарування. У передовій статті №17 за 1917 р. автори зазначали: «Українська справа знову стала на місці. Здається, ми маємо вже багато і разом з тим – нічого. Єсть Центральна рада і Генеральний секретаріат. Центральна рада з'являється неначе б то краєвим органом управління, а Генеральний секретаріат – українським міністерством. А на ділі ні Центральна рада, ні Генеральний секретаріат не мають ніякої власти». Вже у наступному номері у передовій статті писали: «Проїшли ті часи, коли всі були захвачені українським рухом. Ті часи були радісними часами, нікому на думку на спадало, що у нас на дорозі є багато ворогів, що з ними доведеться тяжко боротись... Над нашими українськими домаганнями сміють-

ся, над нами глузують і погрожують» (1917. – №18). Там само розповідали про невдалу поїздку делегації на чолі з Винниченком до Москви. Тема продовжується у №22 за 1917 р.: «Той настрої, що був в Центральній раді тепер зник. Немає й признаку тієї отдушності, що була до видання першого Універсалу». Апогей відчаю – у передовій статті «Макси зняті» (1917. – №34): «Маскарад революції закінчився, маски зняті... Довго сподівалась Україна, що демократія, яка на своєму прапорі пише «самовизначення народів», визнає, нарешті, це право й за народом України, але шкода – надії немає більше в нас». Варто відзначити, що на шпальтах часопису постійно обговорювали питання української автономії, зокрема у статтях «Земля і автономія» А. Терниченка (№21), «Чому москалі бояться відділення України» (№25), «Чи можна стати Україна самостійною» (№33) і т.д.

Неодноразово автори видання порушували питання народної освіти. Освітнім курсам для вчителів була присвячена передова стаття «Золотоноша, 28 червня» (1917. – №4). У №3 було надруковано статтю «Золотоніський патріотизм», де наголошували на необхідності друку книжок для селян українською мовою та засуджували інтелігентів, які лише виголошують пафосні промови і нічим конкретно не допомагають: «Друкарні не встигають друкувати, книгарні не встигають продавати, а селянин і солдат купують усе і читають, читають, по-малу серйозно вдумуючись» (1917. – №3). Цій же темі була присвячена стаття «Нові книжки Золотоніського видання»: «Воля друкувати українські книжки прийшла несподівано. В Києві, Катеринославі, Полтаві не були готові друкарні для друку книжок, бо не було букв і паперу. Потрохи достали. Тепер жваво пишуться і друкуються книжки. Тисячами їх продають у книгарнях, а проте на всіх не настачиш» (1917. – №3). Нерідко автори говорили і про проблеми української мови. Зокрема, у статті «Дещо про мову» йшлося про необхідність роботи над українською лексикою: «Мова якою писав Шевченко була мовою народною і навіть місцевою і для київців, і полтавців... Такою мовою можна, звичайно, писати вірші, навіть і високої поетичної вартості, але для публіцистики і науки такої мови не досить. Народний запас слів остіки невеликий, що не може задовольнити самих невеликих потреб культурної людини. Кожен культурний народ має мову літературну» (1917. – №4).

Часто автори писали і про єврейське питання: «Єврейське життя» (№11), «Автономія України і євреї» (№17). Проблеми сіл та селян розкривали у серії нарисів К. Федоровського «На селах».

Велика увага на шпальтах часопису приділялась питанню створення української армії: «Про українське військо» (№4), «Про похорон козаків полку ім. Б. Хмельницького» (№21). У №33 було надруковано текст «Присяги вільного козацтва», у №32 – «Відозву Всеукраїнського козачого з'їзду до селян та козаків України».

Іноді на шпальтах часопису з'являлись історичні розвідки: статті «Україна і Швеція» (присвячену історію державної ідеї), «Дещо з минулого м. Золотоноші».

Постійно в полі зору авторів газети перебували концерти та вистави. Хоча автори й неодноразово відмічали їх недостатньо високий рівень. Зокрема, у рецензії «Вистава, 20 червня «Зимовий вечір» автор писав: «Бувають такі «любительські» вистави, до яких трудно прикласти якусь мірку художності, краси. До таких вистав належать більшість золотоніських вистав, приміром, «Наталка-Полтавка», «Хатня революція» та ін. Такі вистави можна оправдати тільки

через те, що збор грошей з них іде на добре діло» (1917. – №4). Зрідка публікували вірші, зокрема, «Розпогодилось» І. Яценка (1917. – №24).

Автори здебільшого підписувались псевдонімами та криптонімами: Степовик, В-н, Лесь. Також до газети дописували К. Федоровський, С. Конак, А. Сизіон.

Ціна окремого випуску – 7 коп. Передплата на місяць коштувала 60 коп., на два місяці – 1 крб. 20 коп. Передплату приймали у помешканні Повітового комітету та у друкарні. Редакція знаходилась на Миколаївському майдані у Золотоноші. Друкували газету у друкарні Рабиновича і Шефтеля у Золотоноші [1, с. 4].

Ще одне видання, яке з'явилося на хвилі революційного піднесення, був «Голос труда». «Робітнича та селянська газета» виходила двічі на тиждень російською мовою [5, с. 25]. Перший випуск видання побачив світ 24 травня. Видавцем газети значилась Рада робочих та селянських депутатів (з №1 по 53), згодом – Рада робочих депутатів. Усього вийшло 57 випусків, останній номер «Голоса труда» вийшов 16 грудня [5, с. 45].

Наприкінці 1917 р. друкованим періодичним органом відгукнулося і місцеве шкільництво. Перший випуск двомовного видання «Молодые силы» вийшов 17 листопада. Газета була органом Спілки учнів середньої школи [5, с. 34].

Таким чином, інформаційний простір дореволюційної Золотоноші складала переважно інформаційні видання, головними проблемно-тематичними векторами яких були політика, економіка, сільське господарство, військові та соціальні питання, місцеві проблеми, менша кількість публікацій присвячена таким питанням, як наука, освіта та медицина. Протягом багатьох років вони були відображенням соціально-політичного та культурного життя міста, стали трибуною для обговорення значущих місцевих та загальноукраїнських проблем. Усі ці періодичні видання створили базу для подальшого розвитку місцевої преси.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Вестник Золотоношского сельскохозяйственного общества. – 1908. – №1. – 8 с.
2. Вільне слово. – Золотоноша, 1917. – №3. – с. 2-4.
3. Голос Труда. – Золотоноша, 1917. – №5. – 6 с.
4. Золотоношский голос. – Золотоноша, 1911. – № 4. – 4 с.
5. Періодичні видання Полтави та Полтавської губернії (1838-1917 рр.): список/ укл. Н. Сидоренко, О. Сидоренко, О. Школьна – К., 1996. – 126 с.

THE PRESS OF ZOLOTONOSHA BEFORE REVOLUTION**Yevgeniia Podobna***Taras Shevchenko National University of Kyiv
Melnykova Str., 36/1, Kyiv, 04119, Ukraine*

In this article considered development of press in Zolotonosha before the revolution. Described facts about newspapers, those was published in the town between 1908 and 1917 years. Analyzed their content, allocated main topics and vectors of this newspapers, outlined groups of authors.

Key words: press, content, Zolotonosha.

**ДОРЕВОЛЮЦИОННЫЕ ПЕРИОДИЧЕСКИЕ ИЗДАНИЯ
Г. ЗОЛОТОНОША****Евгения Подобная***Институт журналистики
Киевского национального университета им. Тараса Шевченко
ул. Мельникова, 36/1, Киев, 04119, Украина*

В статье рассмотрено историю становления прессы города Золотоноша дореволюционного периода. Изложено данные о газетах, которые издавались в городе с 1908 по 1917 гг. Проанализирован их контент, выделены основные проблемно-тематические векторы этих изданий, очерчен круг их авторов.

Ключевые слова: пресса, контент, Золотоноша.